

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Дніпровський державний
аграрно-економічний
університет

ДКС Центр
Видавництво ТОВ «ДКС-центр»

Державне управління: удосконалення та розвиток № 2, 2015

УДК 332.05+ 338.124.4

*Ю. В. Щедрін,
аспірант кафедри політичної аналітики та прогнозування,
Національна академія державного управління при Президентові України*

ТИПОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ: ПІДХОДИ, КРИТЕРІЇ ТА ОСНОВНІ КЛАСИФІКАЦІЇ

*Y. V. Schedryn,
Postgraduate Student, Department of Political Analysis and Prediction,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

TYOLOGY OF ECONOMIC CRISIS: APPROACHES, CRITERIA AND CLASSIFICATION

В статті поглиблено вивчається проблема класифікації економічних криз в сучасній науці. На основі дослідження широкого кола історіографічних матеріалів – як вітчизняних, так і зарубіжних – автор послідовно аналізує окремі підходи до цього питання. Увага акцентується на різних критеріях, згідно з якими науковці розподіляють економічні кризи по групах. Серед них найбільш важливими, на думку автора, є розподіл криз за причинами, походженням, тривалістю, характером та проблематикою. Пропонується також звернути уваги на нароби окремих авторів, які зробили свій внесок у створення систем класифікації кризових явищ – в тому числі Є.Жарковської, К. Балдіна, М. Кожевнікова, Е. Рацикаса та А. Васіліускайте. Окрема увага приділяється фінансовим кризам, в контексті чого розглядаються такі явища, як ефект «бульбашки» та фінансова паніка.

The article deeply examines the problem of classification of economic crises in modern science. On the basis of a wide range of historiographical study materials - both domestic and foreign - the author consistently analyzes different approaches to this issue. Special attention is paid to various criteria by which scientists define groups of economic crises. In accordance with authors' opinion among the most important approaches is the distribution of crises by cause, origin, duration, nature and problems. In this article it is also proposed to pay special attention to personal specific achievements of some scientists who have contributed to the creation of such classification - including Y. Zharkovskoiy, K. Baldin, M. Kozhevnikov, E. Racickas and A. Vasiliauskaite. Special attention is paid to the phenomenon of financial crises, which is considered in the context of such questions as the "bubbles" effect and financial panic.

Ключові слова: класифікація криз, причини кризи, економічна криза, фінансова криза, соціальна криза, організаційна криза, ендогенна криза, екзогенна криза, структурна криза, макрокриза, ефект «бульбашки».

Keywords: classification of crises, the causes of the crisis, economic crisis, financial crisis, social crisis, organization crisis, endogenous crisis, exogenous crisis, structural crisis, macrocrisis, bubble effect.

Постановка проблеми

Кризи є загально розповсюдженим явищем, вони притаманні будь-якій системі як в живій та неживій природі, так і в суспільстві. В той же час немає двох абсолютно ідентичних криз, кожна з них має індивідуальний, неповторний характер, свій набір причин і факторів, свої ні з чим не схожі риси. Це дає підставу для напрацювання типології криз, їхньої класифікації за тим чи іншим фактором/критерієм. Втім, практика доводить, що кризи є неоднорідними не тільки за причинами та наслідками, але й за своєю суттю. У той же час необхідно розуміти, що у разі наявності поняття про характер кризи існує більше можливостей для зниження її гостроти, скорочення часу її дії і забезпечення безболісності процесу ліквідації її наслідків. Таким чином, розглядаючи на науковому рівні антикризове регулювання, відчувається потреба в створенні розгалуженої класифікації криз, яка призначена для диференціації засобів боротьби з ними.

Аналіз історіографічної бази

Історіографія досліджуваної проблематики складається з великої кількості праць та досліджень. Перш за все класифікація кризових явищ за різними критеріями знайшла своє відображення у комплексній навчальній літературі з економіки, державного управління та кризового менеджменту. Серед російськомовних авторів в цій галузі варто відзначити С.Г. Байкіна [1], К.В. Балдіна, С.Н. Воробйова, В.Б. Уткіна [2], Є.П. Жарковську, Б.Є. Бродського [3], С.Є. Кована [4], Е.М. Короткова [5], С.Е. Крапивенського [6], В.Є. Ланкіна [7], М.М. Кожевнікова [8]. В західній історіографії питаннями економічних криз в своїх роботах займалися Дж. Акерлоф та П. Ромер [10], Р. Антчак [11], М. Бордо [12], М. Дабровскі [13], Д. Даймонд та П. Дібвіг [14], Р. Портес [16], С. Раделет та Дж. Сахс [18], К. Райнхарт та К. Рогофф [19]. Безпосередньо класифікації криз торкаються статті російського науковця Л.В. Рязанова [9] та литовських дослідників Е. Рацикаса та А. Васіліускайте [17]. Важливу роль у дослідженні грає аналіз публікацій, які розглядають роль у становленні теоретичних основ цієї роботи спеціалізованих міжнародних інституцій, на кшталт Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) [15].

Постановка завдання

Виходячи із визначеної актуальності зазначеної тематики, та базуючись на всебічному аналізі наведеної історіографічної бази, ми вважаємо за необхідне окреслити основним завданням даної статті комплексний розгляд головних підходів до типології та класифікації економічних криз. Задля його виконання ми послідовно опрацювали здобутки різних наукових шкіл та експертів, звертаючи увагу на такі критерії розподілу криз, як їхня структура, тривалість, періодичність, масштаби впливу на економіку, проблематика тощо.

Основна частина

Говорячи про класифікацію криз, перш за все варто зупинитись на найбільш розповсюджених теоріях. За структурою відносин у соціально-економічній системі та за диференціацією проблематики її розвитку можна виділити окремі групи економічних, соціальних, організаційних, технологічних, психологічних криз.

Економічні кризи є наслідком гострих протиріч в економіці країни чи економічному стані окремого підприємства. Вони означають різке погіршення економічного стану країни, що проявляється в суттєвому спаді показників виробництва та реалізації товару, порушенні сформованих виробничих зв'язків, втраті конкурентних переваг, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття і в результаті - в зниженні життєвого рівня, добробуту населення. Окремим випадком у складі цієї групи можна вважати фінансові кризи - глибокий розлад фінансової системи країни, який супроводжується інфляцією, неплатежами, нестійкістю валютних курсів, кризою в Центральному банку [1]. Ці ознаки характеризують протиріччя в стані фінансової системи чи фінансових можливостей держави або іншого актора господарської діяльності. Фінансові кризи можна вважати кризами грошового вираження економічних процесів

Соціальні кризи виникають при зіткненні інтересів різних соціальних груп чи утворень: працівників і роботодавців, профспілок і підприємців тощо. До даної групи також відносяться політичні кризи - негаразди в політичному устрої суспільства, кризи влади, кризи реалізації інтересів різних соціальних груп, класів, в управлінні суспільством. Дуже часто соціальні кризи є нібито продовженням і доповненням до економічних криз, хоча в деяких випадках вони можуть виникати й самі по собі (наприклад - з приводу стилю управління, через невдоволення умовами праці, ставлення до екологічних проблем тощо. – Ю.Щ.) [9, с. 171].

Організаційні кризи проявляються як кризи розподілу обов'язків й інтеграції діяльності окремих підрозділів (відділення адміністративних одиниць, регіонів, філій або дочірніх компаній. – Ю.Щ.). Дуже часто такі кризи паралізують організаційну діяльність або викликають непомірну бюрократизацію через невірний підбір керуючих кадрів для регіональних команд.

Технологічні кризи виникають в умовах ясно вираженої потреби в нових технологіях у форматі проблем з новими технологічними ідеями. Вони можуть виступати в якості кризи технологічної несумісності виробів чи кризи відторгнення нових технологічних рішень. В більш узагальненому плані такі кризи можуть виглядати кризами науково-технічного прогресу (НТП) – тобто в якості загострення протиріч між його тенденціями, можливостями та наслідками [9, с. 171].

Психологічні кризи проявляються у вигляді стресу, що здобуває масовий характер, невпевненості, паніки, страху за майбутнє, незадоволеності роботою, правовою захищеністю та соціальним становищем. Вони виникають в соціально-психологічному кліматі суспільства, колективу чи окремої групи.

Говорячи про більш конкретно-практичні сфери застосування даної класифікації, з точки зору структури криз окремої установи Є. П. Жарковська розподіляє їх наступним чином:

- Технологічні (виробничі) кризи, при виникненні яких застаріле обладнання і технологія не дозволяють випускати якісну, конкурентоспроможну продукцію, що призводить до фінансових втрат;
- Соціальні (соціально-управлінські) кризи, які виникають в результаті появи між працівниками або їх групами конфліктів, в тому числі між робітниками і адміністрацією, управлінських конфліктів в апараті управління і т.п. Зазначені конфлікти ведуть до прийняття неефективних рішень і до втрат часу на самому виробництві;
- Фінансові кризи, що виникають в результаті нераціонального використання власного капіталу і позикових коштів, неефективного застосування отриманого прибутку, що тягне за собою фінансові проблеми;
- Організаційні кризи, які виникають в результаті недосконалості виробничої структури і структури апарату управління, неефективного розподілу обов'язків, прав, повноважень і відповідальності між рівнями управління, підрозділами апарату і всередині між виконавцями;
- Інформаційні кризи, що є наслідком ситуації, в якій отримана інформація не відображає змін, що відбуваються на ринку, та недостатньо достовірно показує стан справ всередині актора економічної діяльності. Все це викликає виникнення і збільшення різних видів втрат;
- Криза взаємодії, яка зазвичай розвивається між власниками організацій або у їхніх відносинах із владою через суперечності в їх інтересах, що не дозволяє проводити ефективну політику і в результаті приносить суттєві втрати [3].

На думку відомого економіста М.М. Кожевнікова слід розрізнити наступні форми кризи окремої організації:

- Стратегічна криза – коли негативні тенденції зачіпають всі галузі економіки організації;
- Криза «успіху» - виникнення збитків організації у зв'язку з недоліками менеджменту;
- Криза неплатоспроможності (ліквідності) – ситуація, коли організація не здатна погасити свої борги. В результаті вона продовжує якийсь час діяти, накопичуючи заборгованість, або ліквідується [8].

За безпосередніми причинами виникнення кризи розділяються на природні, суспільні та екологічні. Перші викликані природними умовами життя і діяльності людини, неконтрольованими стихійними явищами (землетруси, повені, урагани тощо) [4, с. 13-16]. Натомість джерелом суспільних криз є суспільні відносини у всіх видах їх прояву. Вони спричиняються соціальними процесами.

В наш час все більшої уваги заслуговує третій вид. Екологічні кризи виникають при зміні природних умов, викликаних діяльністю людини, тобто вони є антропогенними за своїм характером. Під екологічною кризою зазвичай слід розуміти тип екологічної ситуації, що характеризується порушенням динамічної рівноваги системи «суспільство-природа», крайнім загостренням її основного протиріччя. Такі умови вимагають здійснення необхідної зміни зв'язків усередині системи за допомогою екологічної діяльності. Будучи кризою системи, це явище знаходить своє вираження і в стані підсистем, у розвитку їх внутрішніх протиріч.

У русі цих підсистем, у їх взаємодії закладена можливість екологічної кризи, але від них залежить й її успішне подолання [6]. Серед найбільш розповсюджених екологічних криз варто відзначити виснаження природних ресурсів (в тому числі – невідновлювальних. – Ю.Щ.), забруднення навколишнього середовища, розробки нових небезпечних технологій, нехтування вимогами законів природної рівноваги.

Кризи бувають регулярними (циклічними або періодичними. – Ю.Щ.), які повторюються з певною закономірністю, і нерегулярними. Циклічні кризи – періодично повторювані спади суспільного виробництва, що викликають паралізацію ділової активності у всіх сферах народного господарства і дають початок новому циклу господарської діяльності. Регулярні кризи надвиробництва дають початок новому циклу, в ході якого економіка послідовно проходить чотири фази і готує базу для наступної кризи. Вони характерні тим, що охоплюють всі сфери економіки, досягаючи великої глибини і тривалості.

До нерегулярних економічних криз відносяться проміжні, структурні часткові і галузеві кризові явища.

Проміжні кризи – спади виробництва, які спорадично виникають та на деякий час переривають стадії поживлення і підйому національної економіки. Вони не дають початок новому циклу господарського розвитку, носять локальний характер, є нетривалими за часовою ознакою.

Структурні кризи – спади, які пов'язані з поступовим і тривалим наростанням міжгалузевих диспропорцій в суспільному виробництві. Вони характеризуються невідповідністю сформованої структури виробництва зміненим умовам ефективного використання ресурсів. Структурна криза є порушенням закону пропорційного розвитку суспільного виробництва. Це проявляється в серйозних диспропорціях між галузями, з одного боку, і випуском найважливіших видів продукції в натуральному виразі, необхідних для збалансованого розвитку економіки - з іншого [5]. Подібні кризи викликають довготривалі потрясіння та вимагають для свого вирішення тривалий період адаптації до нових умов.

Часткові кризи – економічні спади, які пов'язані з падінням економічної активності в рамках великих сфер діяльності. В даному випадку насамперед йдеться про грошовий обіг, кредити, банківську систему, фондовий і валютний ринки.

Галузеві кризи – явища, які характеризуються спадами виробництва та згортанням діяльності в одній окремій галузі господарства. Приводом для них можуть служити найрізноманітніші причини, в тому числі диспропорції в розвитку галузі, структурна перебудова, перевиробництво й навіть особистісний чинник. Такі кризи можуть бути національними і міжнародними.

Окремими випадками дестабілізуючих процесів залишаються так звані сезонні та світові кризи. Сезонні кризи – спади, обумовлені впливом природно-кліматичних факторів, які порушують прийнятий ритм господарської діяльності. Світові кризи – спади, які відзначаються охопленням як окремих галузей у світовому масштабі, так і всього світового господарства.

За масштабами прояву економічні кризи розподіляють на загальні, які охоплюють всю соціально-економічну систему, та локальні, що зачіпають лише її частину [7].

За проблематикою досліджуваної кризи подібні явища можна розділити на макро- і мікрокризи. Першій притаманні досить великі обсяги і масштаби проблематики. Друга охоплює тільки окрему проблему чи групу проблем.

Головною особливістю кризи є те, що вона, навіть на локальному та мікрорівні, може поширюватися як ланцюгова реакція на всю економічно-господарську систему через те, що в системі існує органічна взаємодія всіх елементів. Але це виникає лише тоді, коли відсутнє управління кризовими ситуаціями, або навпаки, коли здійснюється навмисна мотивація розвитку кризи [9, с. 169]. В останньому випадку дослідники вводять в науковий обіг поняття «псевдокриза». Подібне явище - це прояв кризових ознак в «здоровій» економічній системі. Псевдокриза може бути спровокованою з метою витіснення конкурентів з ринку, а також задля приховування певних дій учасників господарчої та ділової діяльності.

Сукупність можливих криз також ділиться на короткотривалі та затяжні. Фактор часу надзвичайно важливий у кризовій ситуації, оскільки чим довшою є вплив кризи, тим болючіше вона проходить. Таким чином затяжні кризи проходять болісно і складно. Вони, як правило, пов'язані з відсутністю навичок управління критичними ситуаціями, нерозумінням суті і параметрів кризи, її причин і можливих наслідків.

З позиції теорії регуляції К.В. Балдін класифікує кризи наступним чином:

- Криза як результат «зовнішнього» шоку. У цьому випадку під кризою розуміється ситуація, коли продовження економічного розвитку тієї чи іншої географічної спільності виявляється заблокованим через брак ресурсів, пов'язаний з природними або економічними катастрофами;
- Циклічна криза, яка являє собою фазу усунення напруги і нерівноваги, що накопичилися за час підйому в економічних механізмах і соціальних процесах;
- Структурна криза, під якою розуміється будь-який випадок прояву суперечливого характеру довгострокового відтворення;
- Криза системи регуляції - ситуація, коли механізми, пов'язані з існуючою системою регуляції, виявляються не в змозі змінити несприятливі кон'юнктурні процеси, хоча режим накопичення залишається цілком життєздатним;
- Криза способу виробництва – ситуація, яка характеризується загостренням протиріч, що розвиваються в надрах найбільш важливих інституційних форм - форм, які визначають режим накопичення [2].

За іншими показниками, прийнятими в якості основного фактору класифікації, кризи можуть бути передбачуваними (закономірними) і несподіваними. Перші можуть бути передбачені експертами на основі аналізу закономірностей економічних процесів та дослідження сталих показників. Вони проявляються як етап розвитку і викликаються об'єктивними причинами через накопичення факторів виникнення кризи. Серед найбільш важливих факторів варто відзначити необхідність модернізації та потреби реструктуризації виробництва, бізнес-процеси, макроекономічні показники. зміну структури інтересів під впливом НТП тощо. В науковому середовищі є підстави вважати циклічну кризу різновидом передбачуваних криз [9, с. 170].

Натомість несподівані кризи виникають внаслідок помилок в управлінні, дії сил природи, активізації соціально-економічних процесів. В окремих випадках їх ескалація може бути пояснена персональними помилками керуючих кадрів, відповідальних за економічну політику.

За стадіями кризи поділяються на зворотні і незворотні. Під зворотною кризою зазвичай розуміють фінансовий стан актора економічної діяльності, коли він самостійно або за допомогою зацікавлених сторін розвиває реформаторську діяльність, в результаті якої залишається як господарюючий суб'єкт на ринку товарів і послуг. Натомість незворотність кризи підтверджується фактом реорганізації боржника, коли на ринку після проведення змін організація-боржник вже не існує під фірмовою назвою. При цьому такі дії, як ліквідація юридичної особи, розпродаж майна, виключення з державного реєстра означають, що криза в ній була саме незворотною [9, с. 177].

Також існують явні та латентні кризи. Перші протікають помітно і просто розпізнаються. Другі - приховані, розвиваються непомітно і вкрай небезпечні.

Окремі дослідники виділяють легкі і глибокі кризи. Глибокі/гострі кризи можуть дестабілізувати частини або всю соціально-економічну систему. Вони проходять складно і нерівномірно, часто акумулюючи в собі безліч заплутаних та взаємопов'язаних протиріч. Натомість, легкі/м'які кризи протікають більш послідовно і безболісно [5, с. 305].

Деякі західні дослідники розділяють кризи лише на дві основні групи: ендогенні та екзогенні. Ендогенна криза виникає всередині актора (організації, підприємства, держави тощо. – Ю.Щ.) в результаті помилкового управління або ведення обліку. Для її виявлення необхідні додаткові дослідження в області маркетингу та менеджменту на основі внутрішнього аналізу. Натомість екзогенній кризі організація піддається ззовні, з незалежних від неї причин. Серед них

варто відзначити високий рівень інфляції, вкрай високі відсотки по кредитах, нестачу робочої сили, перебої із сировиною, страйки, невиправдано високе податкове навантаження, державне регулювання цін, нестабільність податкової системи тощо. В даній ситуації у форматі підготовки антикризової політики необхідно галузеве дослідження ринків позикового капіталу, робочої сили, економічного клімату [9, 177].

Окремою проблематикою у контексті класифікації кризових явищ залишається робота з фінансовими кризами в якості найбільш актуальних та небезпечних в сучасному економічному секторі. Важливу роль у систематизацію дослідження цього питання внесли литовські вчені Е. Рацикас та А. Васіліускайте [17]. За походженням вони розподілили фінансові кризи на:

- Валютні кризи - раптове падіння вартості національної валюти, незважаючи на державні гарантії того, що ні за яких обставин вона цього не дозволить. Подібні явища виникають, коли спекулятивні атаки на обмінний курс валюти в результаті призводять до її девальвації/знецінення, або вимагають від влади значних витрат міжнародних резервів або різкого підвищення процентних ставок задля захисту прийнятної для неї курсу [11]. Розрізняють два види валютної кризи – раптове падіння курсу та поступове зниження її вартості [19].

- Банківські кризи - ситуація, в якій банк не може стимулювати інші подібні установи призупинити внутрішню конвертованість своїх зобов'язань, або ж такий стан справ, який вимагає потужного державного втручання задля запобігання цьому за рахунок розширення допомоги банківському сектору у великому масштабі [13, с. 298]. Одним з найбільш поширених явищ в контексті загроз цій сфері є банківська паніка, коли критична кількість вкладники починає вимагати повернення вкладених грошей, що веде до рецесії та фінансової катастрофи – таким чином банківську кризу можна охарактеризувати як період труднощів, коли велика частка банківського капіталу виводиться з обігу [12]. На думку дослідників, самі банківські кризи можна розділити на два типи: кризи банківської системи (коли результатом є припинення діяльності окремих фінансових інституцій або їхнє поглинення державою. – Ю.Щ.) та фінансові катастрофи (коли нестача вчасної відповідної реакції на проблему в одній інституції веде до її розповсюдженні на суміжних акторів. – Ю.Щ.) [19].

- Кризи державного боргу - ситуація, коли країна не може обслуговувати свої іноземні або вітчизняні зобов'язання, як державні, так і приватні [11]. Вона визначається як стан справ, коли боржник не в змозі обслуговувати погашення основного боргу відповідно до графіку, що в свою чергу викликає погіршення фінансового здоров'я кредитора [12].

- Кризи платіжного балансу - структурний дисбаланс між дефіцитом в місці призначення платежу та його джерелах, який після вичерпання золотовалютних резервів призводить до валютної кризи [13, с. 298].

- Інфляційні кризи – ситуація, коли раптове загострення інфляційних процесів призводить до того, що позичальники повертають борг у знеціненій по відношенню до часу кредитування національній валюті. Такий стан справ веде до дефолту. Вважається, що термін «інфляційна криза» можна використовувати у випадках, коли річний показник інфляційних процесів становить більше 20 % [19].

- Системні фінансові кризи - грубі порушення у системі діяльності фінансових ринків, які послаблюють їхню здатність до ефективного функціонування та можуть нести великі негативні наслідки для реального сектору економіки [15].

Ще одним напрямком класифікації фінансових криз можна вважати розподіл за причинами цих явищ. В цьому випадку можна виділити наступні групи [17, с. 37]:

- Фінансова паніка – ситуація, що склалась в результаті негативного балансу, коли короткострокові кредитори раптово забирають власні кошти з фінансових установ, які в даному випадку виступають в якості боржників. Вона може скластися за трьох умов: коли поточні короткострокові зобов'язання боржника перевищують поточні короткострокові активи; коли жоден кредитор не в змозі забезпечити кількість позики, необхідну для покриття всіх короткострокових зобов'язань боржника; коли немає ніякої можливості використовувати кредитора в якості останнього засобу вирішення ситуації. В цьому випадку доцільно для кожного окремого кредитора забирати свій кредит в боржника разом з іншими кредиторами, навіть якщо він не проти подовжити співпрацю із банком («ефект натовпу». – Ю.Щ.). Це в свою чергу призводить до втрати банками платоспроможності та суттєво підриває фінансову систему [14].

- Криза через макроекономічну політику – виникає у вигляді кризи платіжного балансу, коли політика центрального банку на внутрішньому кредитному ринку не може співіснувати з фіксованим режимом обмінного курсу. Запаси іноземної валюти із часом скорочуються, і банк стає вразливим для валютних спекуляцій, які висмоктують залишки запасів та змушують переходити до «плаваючого» курсу [18].

- Колапс «бульбашки» - ситуація, коли спекулянти скуповують фінансові папери та активи по заниженій ціні із сподіванням в майбутньому отримати прибуток через зміну їхньої вартості. За таких умов «бульбашка» ринку стає все більшою та врешті решт вибухає несподіваною кризою. Втім, варто відзначити, що ринкові гравці зазвичай в курсі такої ситуації, і продовжують на свій страх і ризик діяти в її рамках із сподіванням досягнути індивідуального успіху до того, як «бульбашка» вибухне [18].

- Криза моральної безпеки/ризиків – ситуація, коли через надання банкам значних гарантій на основі системи страхування вкладів установи із невеликим рівнем капіталізації можуть використовувати надані їм засоби у ризикованих авантюрих проектах [10, с. 1-60].

- «Безладне перепрацювання» - ситуація, коли неліквідний або неспроможний до виплат боржник (банк) провокує кредиторів забрати свої кошти і, таким чином, це призводить до його ліквідації навіть у випадку, коли такий боржник згідно всім об'єктивним фінансовим принципам залишався б більш корисним для ринку в якості існуючої компанії [18].

- Спекулятивні атаки на курс валютного обміну – сплановані акції, які базуються на фундаментальних факторах або ж самі по собі представляють конкретну цільність дії [16].

Висновки.

Підсумовуючи здійснений аналіз, ми бачимо, що кризові явища в економко-соціальной сфері можуть бути класифіковані за безліччю критеріїв, в залежності від застосованих підходів. При цьому при аналізі конкретної кризи вона повинна характеризуватися щонайменш кількома ознаками, що доводить необхідність використання в даному випадку комплексу запропонованих класифікацій. Лише такий підхід може допомогти остаточно встановити її причини та сутність, що в свою чергу є необхідним для вироблення належних антикризових дій.

Література.

1. Байкина С.Г. Учет и анализ банкротств / С.Г. Байкина - Дашков и К. – 220 с.
2. Балдин К.В., Воробьев С.Н., Уткин В.Б. Управленческие решения / К.В. Балдин, С.Н. Воробьев, В.Б. Уткин. - М.: 2006. - 496 с.
3. Жарковская Е.П., Бродский Б.Е. Антикризисное управление / Е.П. Жарковская, Б.Е. Бродский. - М.: 2004. - 336 с.
4. Кован С.Е. Теория антикризисного управления предприятием: учебное пособие \ С.Е. Кован, Л.П. Мокрова, А.Н. Ряховская; под ред. М.А. Федотовой, А.Н. Ряховской. – М.: КНОРУС, 2009.
5. Коротков Э.М. Антикризисное управление: учебник / Э.М. Коротков - М.: Инфра-М, 2006. – 465 с.
6. Крапивенский С.Э. Социальная философия / С.Э. Крапивенский. - Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного университета, 2000. - 320 с.

7. Менеджмент организации. Учебное пособие для подготовки к итоговому междисциплинарному экзамену профессиональной подготовки менеджера. /Т.В. Алесинская, Л.Н. Дейнека, А.Н. Проклин, Л.В. Фоменко, А.В. Татарова и др.; Под общей ред. В.Е. Ланкина. - Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2006. - 304 с.
8. Основы экономики и управления: учеб. пособие / под ред. Н.Н. Кожевникова. - М.: Издательский центр «Академия», 2011. - 272 с.
9. Рязанов Л.В. Типология кризисов / Л.В. Рязанова // Сборник научных докладов Всероссийской научно-практической конференции «Актуальные проблемы организации подготовки менеджеров в условиях изменения типа образовательного учреждения» / ред. Маркина Т. В., Звонников В.И., Максименко А.А., Волох О.В. - Алтайский государственный технический университет им. И.И. Ползунова, 2009. - С. 169 – 177.
10. Akerlof G.A., Romer P.M. Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit / G.A. Akerlof, P.M. Romer // NBER Working Paper. - No. 1869 (April 1994).
11. Antczak R. Theoretical Aspects of Currency Crises / R. Antczak CASE-Center for Social and Economic Research, CASE Network Studies and Analyses. - 2000, No. 0211. - P. 1-36.
12. Bordo M.D. Growing up to Financial Stability / M.D. Bordo // Bank of Greece, Working Papers. - No. 85, 2008. - P. 1-17.
13. Dabrowski M. Currency Crises in Emerging Markets. / M. Dabrowski. - Kluwer Academic Publishers, USA, 2003. - 320 p.
14. Diamond D.V., Dybvig P. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity / D.V. Diamond, P. Dybvig // Journal of Political Economy. - Vol. 91(3), 1983. - P. 401-419.
15. International Monetary Fund. Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability. // In World Economic Outlook (Chapter 4). - Washington DC: IMF, 1998. - P. 74-97.
16. Portes R. An Analysis of Financial Crisis: Lessons for the International Financial System / R. Portes // The Asian Financial Crisis: Origins, Implications, and Solutions / ed. by W.C. Hunter, et al. - Kluwer Academic Publishers, 1999. - P. 471-478.
17. Racickas E., Vasiliauskaite A. Classification of Financial Crises and their Occurrence Frequency in Global Financial Markets / Evaldas Racickas, Asta Vasiliauskaite // Socialiniai tyrimai / Social Research. - 2012. Nr. 4 (29). - P. 32-44.
18. Radelet S., Sachs J. The Onset of the East Asian Financial Crises. / S. Radelet, J. Sachs. - Harvard University, Mimeo, March 1998. - P. 1-57
19. Reinhart C.M., Rogoff K.S. This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly / C.M. Reinhart, K.S. Rogoff Princeton University Press, 2009. - 496 p.

References.

1. Baikina, S.G. *Uchet i analiz bankrotstv* [Accounting and analysis of bankruptcy], Dashkov and K.
2. Baldin, K.V. Vorobyov, S.N and Lukin, V.B. (2006) *Upravlencheskie reshenia* [Management decisions], Moscow, Russian Federation.
3. Zharkovskaya, E. P. and Brodsky, B. E. (2004) *Antikrisisnoe upravlenie* [Crisis Management], Moscow, Russian Federation.
4. Cowan, S.E. (2009) *Teoria antikrisisnogo upravleniya predpriyatiem: uchebnoe posobie* [The theory of crisis management of enterprise: a tutorial], KNORUS, Moscow, Russian Federation.
5. Korotkov, E. M. (2006) *Antikrisisnoe upravlenie: uchebnyk* [Crisis Management: manual], EINFRA-M, Moscow, Russian Federation.
6. Krapivensky, S. E. (2000) *Socialnaya filosofiya* [Social philosophy], Publishing House of Volgograd State University, Volgograd, Russian Federation.
7. Alesinskaya, T. V. Dejneka, L. N. Proclin, A. N. Fomenko, L. V. Tatarova A. V. etc (2006) *Management organisatsyi. Uchebnoe posobie dlia podgotovki k itogovomu mezhdistsiplinarnomu eksamenu professionalnoi podgotovki menejera* [Management of Enterprise. Manual to prepare for the final interdisciplinary examination for manager' professional training], TSURE, Taganrog, Russian Federation.
8. Kozhevnikov, N. N. (ed.) (2011) *Osnovi ekonomiki i upravleniya* [Foundations of Economics and Management], Publishing Center "Academy", Moscow, Russian Federation.
9. Ryzanov, L. V. (2009) "Typology of crises" *Sbornik nauchnykh dokladov Vserossiiskoi nauchno-prakticheskoi konferentsii "Aktualnye problem organozatsii podgotovki menedjеров v usloviakh izmeneniya tipa obrazovatel'nogo uchrejdjenia"* [Collection of the All-Russian scientific-practical conference "Actual problems of the managers' training in the conditions of change in the type of educational institution"] *Vserossiiskaia nauchno-prakticheskaja konferentsia "Aktualnye problem organozatsii podgotovki menedjеров v usloviakh izmeneniya tipa obrazovatel'nogo uchrejdjenia"* [All-Russian scientific-practical conference "Actual problems of the managers' training in the conditions of change in the type of educational institution"] Altai State Technical University, Russian Federation, pp. 169 – 177.
10. Akerlof, G. A. and Romer, P. M. (1994) "Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit", *NBER Working Paper*, No. 1869.
11. Antczak, R. (2000) "Theoretical Aspects of Currency Crises", *CASE-Center for Social and Economic Research, CASE Network Studies and Analyses*, No. 0211, pp. 1-36.
12. Bordo, M.D. (2008) "Growing up to Financial Stability", *Bank of Greece, Working Papers*, No. 85, pp. 1-17.
13. Dabrowski, M. (2003) *Currency Crises in Emerging Markets*, Kluwer Academic Publishers, USA.
14. Diamond, D.V. and Dybvig P. (1983) "Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity", *Journal of Political Economy*, Vol. 91(3), pp. 401-419.
15. (1998) "International Monetary Fund. Financial Crises: Characteristics and Indicators of Vulnerability", *World Economic Outlook*, pp. 74-97.
16. Portes, R. (1999) "An Analysis of Financial Crisis: Lessons for the International Financial System", *The Asian Financial Crisis: Origins, Implications, and Solutions*, Kluwer Academic Publishers, pp. 471-478.
17. Racickas, E. and Vasiliauskaite, A. (2012) "Classification of Financial Crises and their Occurrence Frequency in Global Financial Markets", *Socialiniai tyrimai / Social Research*, No. 4 (29), pp. 32-44.
18. Radelet, S. and Sachs, J. (1998) *The Onset of the East Asian Financial Crises*, Harvard University, USA.
19. Reinhart, C. M. and Rogoff, K. S. (2009) *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton University Press, USA.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2015 р.